

**Секція 3. ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ УЧАСНИКІВ
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ПЕРІОД ВІЙНИ: ІНДИВІДУАЛЬНИЙ
ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІР**

БАСЮК Наталія,

кандидатка педагогічних наук,
доцента Житомирського державного
університету імені Івана Франка

**ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ**

Підготовка вчителя початкових класів у закладах вищої освіти здійснюється відповідно до вимог щодо професійної кваліфікації та компетентностей, визначених законодавчими освітніми документами. У Професійному стандарті за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» [2], затвердженого у 2020 році, вказується, що педагог початкової школи має володіти загальними (громадянською, соціальною, культурною, лідерською, підприємницькою) та професійними (мовно-комунікативною, предметно-методичною, інформаційно-цифровою, психологічною, емоційно-етичною, інклюзивною, здоров'язберезувальною, проєктувальною, прогностичною, організаційною, оцінювально-аналітичною, інноваційною, рефлексивною, компетентностями «педагогічне партнерство» і «здатність до навчання впродовж життя») компетентностями. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 013 Початкова освіта для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (2021) [3] розроблено з урахуванням положень Професійного стандарту. Цими документами передбачається робота з розвитку емоційного інтелекту учителів і майбутніх учителів початкової школи у контексті розвитку соціальної, лідерської, емоційно-етичної та інших компетентностей.

У Концепції «Нова українська школа» [1] вміння керувати власними емоційними реакціями, застосовувати емоційний інтелект, навчитись вибудовувати ефективні відносини з іншими розглядаються як важливий компонент ключових компетентностей молодших школярів, що створюють основу для їх успішної самореалізації. У Типовій освітній програмі організації і проведення підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладами післядипломної педагогічної освіти (2018) [4] не використовується поняття «емоційний

інтелект». Натомість у документі наголошується на важливості організації продуктивної комунікативної взаємодії, формуванні вмінь попереджувати та розв'язувати конфлікти, здійснювати педагогічну рефлексію, що є характеристиками емоційно-інтелектуальної поведінки педагога.

Таким чином, зазначені документи переконують у необхідності активізації роботи з розвитку емоційного інтелекту як визначального у професії вчителя початкових класів.

Професійна педагогічна діяльність належить до найбільш напружених в емоційному плані видів діяльності. Висока відповідальність, значна кількість щоденних різноманітних ситуацій, що вимагають емоційного реагування, інтенсивність міжособистісного спілкування, постійне контактування з людьми з різними характерами і вимогами, необхідність розв'язання конфліктних ситуацій, емоційність навчання, емоціогенний компонент дидактичного матеріалу – усе це специфічні особливості вчительської праці. До названих ознак педагогічної діяльності вчителя початкових класів додається ще врахування вікових особливостей контингенту учнів, з якими він працює. Характерними рисами молодших школярів є: підвищена емоційність, щирість і безпосередність у вираженні своїх емоційних переживань, емоційна нестійкість, схильність до афектів, емоційна вразливість, комунікабельність, підвищена емпатія, емоційна сприйнятливність навколишнього світу. Робота з молодшими школярами вимагає від учителя емоційної стійкості, безмежного терпіння, витримки, самовладання, оптимізму й життєрадісності, емоційної відкритості, здатності до співпереживання, толерантності, глибокого проникнення у світ дитини. Працюючи з учнями початкової школи, учитель має бути відкритим у прояві власних почуттів. Це, в свою чергу, вимагає від нього значної емоційної віддачі, інтелектуальних, емоційних і вольових затрат.

Разом з тим, учитель виступає джерелом емоційного зараження класного колективу: якщо він стриманий, спокійний, урівноважений – таким буде й класний колектив; якщо учитель метушливий, неврівноважений, галасливий, такі ж ознаки поведінки проявлятимуть і школярі. Тобто, діти молодшого шкільного віку особливо сприйнятливі до емоційного стану вчителя. На це вказують і дослідження вітчизняних й зарубіжних науковців.

З погляду вчених (Д. Гоулман, С. Могіляста, Л. Ракітянська та ін.) високий рівень академічних знань та розвитку інтелекту педагога не забезпечує його успішну взаємодію з учнями, їх батьками та колегами. Успішність педагогічної взаємодії в освітньому процесі напряму залежить від уміння педагога керувати власним настроєм, власним емоційним станом, а також емоціями учнів, створювати творче

самопочуття у вихованців, знімати надлишок емоційної напруги, тобто від ступеня розвитку його емоційного інтелекту. Якщо у класі вчитель з низьким рівнем розвитку емоційного інтелекту, то порушується комунікація серед дітей, збільшується кількість конфліктних ситуацій, з'являються випадки булінгу, погіршується емоційний стан класу загалом. «Вчитель, що має високий рівень IQ, але не має базових навичок EQ, не зможе започаткувати в учнів соціально-емоційні навички. Згодом це призведе до того, що дитина неправильно засвоїть уроки про емоції», - пояснює директорка універсальної школи Шрі Рам (Індія) [5].

Емоційний інтелект як результат збалансованості між розумом та почуттями є психологічним захистом і профілактикою педагога від емоційного й професійного вигорання. Накопичення емоційної напруги, вольове придушення негативних емоцій, надмірна імпульсивність, невміння регулювати власні емоційні стани, невміння раціонально витратити енергетичні ресурси неминуче призводять до емоційного вигорання і проблем зі здоров'ям. Варто зазначити, що до деструктивного феномену – емоційного вигорання – схильні особистості з високим рівнем емоційної лабільності, самоконтролю, підвищеною тривожністю і депресивних реакцій, пов'язаних з недосяжністю «внутрішніх стандартів» і блокуванням в собі негативних емоцій, особи, які характеризуються невмінням проявляти і виражати емоції. Психічно стомлений, емоційно спустошений педагог не може продуктивно виконувати свої професійні обов'язки. Це відображається на відносинах з учнями, батьками, колегами. Опанування навичками емоційного інтелекту вбереже вчителя початкових класів від емоційного виснаження, душевної перевтоми, допоможе уникати стресових ситуацій, а також допоможе будувати здорові стосунки у класі, встановити емоційний зв'язок зі школярами й отримати задоволення від роботи. Емоційний інтелект є дієвим захистом від щоденних емоційних навантажень у професійній педагогічній діяльності.

У структурі емоційного інтелекту американський дослідник Д. Гоулман виділив п'ять складових: самопізнання, саморегуляцію (самоконтроль), мотивацію, емпатію, соціальні навички. У психологічній літературі увага акцентується переважно на контролі емоціями. Однак вчені, які ґрунтовно займаються цією проблемою (В. Зарицька, Є. Карпенко, Н. Коврига, Л. Колісник, Т. Котик, О. Лящ, М. Матійків, О. Милославська, Е. Носенко, Л. Ракітянська, М. Стасюк, М. Шпак, А. Четверик-Бурчак), стверджують, що емоційний інтелект – це, насамперед, глибинне розуміння самого себе, розуміння того, як наша поведінка впливає на інших людей, і вже потім – розуміння емоцій інших за вербальними та невербальними комунікативними сигналами і врахування отриманої інформації у побудові міжособистісної взаємодії. Виникнення емоції, що має фізіологічну природу, людина не може

зупинити, однак може змінити своє ставлення до події чи ситуації, що викликала емоцію. Отже, роботу з розвитку емоційного інтелекту у майбутніх учителів і вчителів початкової школи варто розпочати з навчання розрізняти власні емоції, правильно тлумачити й аналізувати їх. Вербалізація емоцій, тобто омовлення людиною своїх емоційних станів і переживань, інформування партнера про власний емоційний стан, є першим кроком на шляху освоєння теоретичних знань про емоції. Подальша робота спрямовується на формування практичних навичок емоційного інтелекту.

Таким чином, емоційний інтелект є професійно важливою якістю, індивідуальною властивістю вчителя початкової школи, що впливає на успішність виконання ним педагогічної діяльності та її ефективність. Професійний та особистісний розвиток майбутнього педагога в системі фахової підготовки має враховувати розвиток емоційного інтелекту як базової основи загальних і професійних компетентностей вчителя початкових класів.

Список використаних джерел

1. Концепція «Нова українська школа» URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
2. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text>
3. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 013 Початкова освіта для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/013-Pochatk.osvita-bakalavr.28.07.pdf>
4. Типова освітня програма організації і проведення підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладами післядипломної педагогічної освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovoyi-osvitnoyi-programi-organizaciyi-i-provedennya-pidvishennya-kvalifikaciyi-pedagogichnih-pracivnikiv-zakladami-pislyadiplomnoyi-pedagogichnoyi-osviti>
5. Why is a teacher's EQ more important than their IQ? URL: <https://www.linkedin.com/pulse/why-teachers-eq-more-important-than-iq-tanya-munshi>